

מעבר לגבול: ההזדמנות האסטרטגית של ישראל בסוריה

ניר בומס, כרמית ולנסי, מזאחם אלסלאום¹ | 8 במאי, 2025 | גיליון 1979

ב-8 בדצמבר 2024 התרחשה בסוריה נקודת מפנה היסטורית, עם נפילתו של בשאר אל-אסד. ההתפתחות הדרמטית בישרה שלב חדש של חוסר ודאות ותקופת מעבר, רוויית סיכונים והזדמנויות. מוקדם עדיין להעריך לאן פניה של סוריה בטווח הארוך, אך נכון לעת הנוכחית ננקטו על ידי הנהגתה החדשה של המדינה, בהובלת הנשיא אחמד אל-שרע, צעדים ייצוב זהירים. עם זאת, התגובה הראשונית של ישראל – שניזונה מחששות ביטחוניים והטראומה של מתקפת ה-7 באוקטובר – התמקדה בגישה צבאית וחד-צדדית, העלולה להתעלם מהזדמנויות דיפלומטיות הגלומות במצב החדש ולקבע דפוסי סכסוך ישנים. במאמר זה נבחנים הדינמיקה המתפתחת בסוריה, הסיכונים שבמדיניות ישראלית לעומתית מדי, וההזדמנויות האסטרטגיות שעשויות לצמוח ככל שישראל תעבור מעמדה התקפית לעמדת הגנה זהירה. כיוול מחדש של הגישה עשוי לא רק לשפר את הביטחון הישראלי, אלא גם לעצב מחדש את הנוף האזורי כולו.

ה-8 בדצמבר 2024 היה יום של נקודת מפנה היסטורית בסוריה, עם נפילת משטרו של בשאר אל-אסד והגלייתו למוסקבה. הזעזועים הדרמטיים שהתחוללו בסוריה שינו את מאזן הכוחות שהגדיר את המדינה בעשור האחרון, והשינויים עדיין מתרחשים. בספקטרום שבין מתינות וממשל מכליל מצד אחד, לבין חוסר יציבות המזון מרדיקליזציה מצד שני, עדיין לא ברור לאיזה כיוון ייטה המשטר החדש. למרות מספר צעדים חיוביים, קיים ספק לגבי כוונותיו האמתיות של נשיא סוריה החדש, אחמד אל-שרע, בהינתן הרקע הג'יהאדיסטי שלו.

עם זאת, קשה להתעלם מכך שהממשלה הסורית החדשה ביססה את עצמה במהירות כסמכות רשמית, והיא מקדמת מהלכים לקידום יציבות. בתוך ארבעה חודשים הוקמה ממשלת מעבר, שפועלת לשיקום יחסי החוץ של סוריה. הממשל החדש החל לשלוח מסרים מרגיעים לעולם ולמדינות שכנות, ובמיוחד לישראל, המדגישים כי אין לו כוונה להמשיך בעימותים

¹ כרמית ולנסי היא חוקרת בכירה וראש תחום סוריה במכון למחקרי ביטחון לאומי

מזחם אלסלאום הוא אנליסט סורי מדייר א-זור. הוא השתתף במלחמה בסוריה ושימש כדובר צבא סוריה החופשי.

ד"ר ניר בומס הוא עמית מחקר במרכז דיין, אוניברסיטת תל אביב, שם הוא מנהל את הפורום לחקר סוריה.

צבאיים. הוא הציג את סדר היום שלו, המדגיש מטרות פרגמטיות: שיתוף בשלטון, מתן זכויות למיעוטים ופיתוח כלכלי - כולן קריטיות למדינה למודת הקרבות.

למרות המהלכים החיוביים הללו, המשטר ניצב בפני אתגרים משמעותיים, במיוחד בהשגת שליטה על כלל הכוחות החמושים הפועלים מטעמו. הוכחה ברורה לכך הייתה העימותים העקובים מדם בין הקהילה העלווית לכוחות המשטר בלסקיה, בסוף מארס 2025. האירוע פגע בתדמית המשטר, וא-שרע ביקש למתן את הנזק באמצעות גינוי האלימות והקמת ועדת חקירה ממלכתית, שתחקור את האירועים ותעמיד לדין את האחראים לפגיעה באזרחים. בתחילת מאי פרצו גם עימותים אלימים עם העדה הדרוזית ואלה גררו תקיפות עצימות על ידי ישראל, שתכליתן הייתה להזהיר את א-שרע מהמשך הפגיעה בדרוזים. הגם שאין עדויות ברורות לכך שהמשטר הוא שהנחה את האלימות נגד הדרוזים וכי מדובר באירוע מקומי - ולא במאפיינים ובהיקפים של טבח, כפי שנטען - האירוע המחיש את שליטתו החלקית של א-שרע במרחב ובכלל זאת את חוסר היציבות שממשיך לאפיין את סוריה.

כללית, נראה כי המדיניות שאימץ א-שרע מציעה הזדמנות לעצב מחדש את היחסים באזור. עם זאת, גישתה של ישראל כלפי סוריה מאז נפילת אסד מוכתבת על פי חששות ביטחוניים, שהושפעו מהטראומה של ה-7 באוקטובר. תגובת ישראל (השתלטות על אזור החיץ המפוזר שהוקם במסגרת הסכם הפסקת האש מ-1974, כולל אזורים בצד הסורי של הר החרמון; סדרה אינטנסיבית של תקיפות אוויריות על אתרים צבאיים סוריים; ופשיטות בדמשק) מלמדת על אימוץ גישה מתעמתת. גורמים ישראלים הצהירו כי הממשלה החדשה בסוריה מונהגת על ידי "טרוריסט ג'יהאדיסטי מבית הספר של אל-קאעידה" - מסר שגם איראן הדדהה, והוא מעלה שאלות לגבי נכונותה של ישראל לשקול שינוי ביחסיה עם סוריה.

במקביל לפעולות הצבאיות, ישראל הכריזה על מדיניות של "הגנת מיעוטים" על [הכורדים](#) [והדרוזים](#), שחולקים חששות דומים לגבי עליית הכוחות האסלאמיסטיים באזור ומוזדאנים לגבי ביטחונם. ישראל התחייבה לתמוך בכורדים ולהגן על הדרוזים גם באמצעים צבאיים (כפי שאכן ארע בעימותים האחרונים) - מדיניות הממקמת אותה כשחקנית בלב הסכסוכים הפנימיים בסוריה ובעמדה לעומתית לממשלה בראשות הרוב הסוני.

ניתן לפרש את מדיניותה של ישראל כמונעת מהרצון למנוע ואקום ביטחוני (נוסף) ולשמר את חופש הפעולה שלה כדי לנטרל איומים פוטנציאליים, אולם השליטים החדשים של דמשק אינם חמאס, ואינם מחזיקים במדיניות חמאס. ממשלת סוריה החדשה נמנעה מלתקשר עם מנהיגי חמאס, גירשה כמה פלגים פלסטיניים משטח המדינה (החזית העממית לשחרור פלסטין וחמאס) באמצעות הוראה להעביר את פעילותם מחוץ לסוריה, ואף עשתה צעד נדיר של מעצר שני בכירים מארגון הג'האד האסלאמי הפלסטיני (גא"פ). בנוסף, היא השקיעה מאמצים ניכרים בסיכול ניסיונות חיזבאללה להבריש נשק דרך שטח המדינה, כולל פגיעה בכוחות חיזבאללה לאורך הגבול הסורי-לבנוני.

כיצד המדיניות הנוכחית של ישראל עלולה לייצר דווקא את אותם איומים שהיא מנסה למנוע

למרות שהממשלה הסורית החדשה מתמקדת בעיקר באתגרים פנימיים ושומרת על גישה זהירה ומאופקת כלפי ישראל, הפעולות הצבאיות האינטנסיביות (ולעתים הקטלניות) של ישראל בתוך סוריה מפנות אליה תשומת לב ציבורית ותקשורתית חריפה. התקיפות מתרחשות למרות שהנשיא א-שרע שב ואישר בפומבי את מחויבותו לקיים את הסכם הפסקת האש ולהימנע מעימות עם ישראל.

התקיפות הצבאיות של ישראל בסוריה בתגובה לעימותים עם הדרוזים, לרבות תקיפה חריגה סמוך לארמון הנשיא בדמשק (מהלך שישראל נמנעה ממנו אפילו בתקופת אסד), כמו גם [הפשיטה הקטלנית של ישראל](#) בדרום סוריה ב-3 באפריל, שבה נהרגו תשעה בני אדם, [הציון זעם מתפשט בקרב קהלים בציבור הסורי](#), הניעה הפגנות המוניות והייתה רקע לקריאות בקהילות המקומיות להתחמש ולהתנגד לנוכחות הישראלית בסוריה. באופן אירוני, ייתכן שבפעולותיה הנועדות לסכל איומים פוטנציאליים באמצעים צבאיים, ישראל אך מזינה את ההתנגדות אליה וגבירה את הסיכוי לעימות עתידי – בדיוק התרחיש שאותו היא מבקשת למנוע בעצם התערבותה.

יתרה מכך, פעולותיה של ישראל החלו לכרסם בלגיטימציה של ממשלת סוריה החדשה, אשר נתפסת יותר ויותר כחסרת יכולת להשיג שליטה ולהוכיח ריבונות מול התקיפות הישראליות. ישראל אמנם לא מביעה אמון בממשלה שמקורה בארגון הייאת תחריר א-שאם (HTS) בשל הרקע האסלאמיסטי שלו, אולם תפיסתה כחלשה עלולה שלא במתכוון לחזק דווקא את הגורמים הקיצוניים, שישראל מבקשת לבלום. בינתיים [גוברת הביקורת הבינלאומית על פעולותיה של ישראל בסוריה](#), והיא מואשמת בהפרת ריבונות סוריה ללא הצדקה ברורה.

המדיניות להגנת המיעוטים שנוקטת ישראל (תמיכה בכורדים ובדרוזים) היא אולי אסטרטגיה של זהירות בטווח הקצר, אולם בטווח הארוך היא עלולה להתגלות כבלתי יעילה. המהלכים הישראליים רק מחזקים את הפיצול המעשי של סוריה למובלעות אתניות ועדתיות, ולכן מסתכנים בהפרעה למאמצים לייצב את האזור. מדיניות זו, אף שלכאורה היא תואמת את האינטרסים הביטחוניים של ישראל, עלולה בתורה לחזק פיצול עדתי במעגל קסמים שרק יעיל ליריבותיה של ישראל, ובראשן איראן.

החתרנות האיראנית בסוריה

מאז נפילת אסד ונסיגת הכוחות האיראניים, איראן תרה אחר דרכים חדשות לשמר ולהרחיב את השפעתה בסוריה. גם לאחר שנאלצה לסגת מאזורים מסוימים, [המשיכה איראן לחמש כוחות פרוקסי](#), כולל מספר מנאמני השיעים העלוויים, חיזבאללה, מיליציות שיעיות עיראקיות, חמושים מקומיים, ואפילו כורדים מה-PKK. קבוצות אלו הן חלק בלתי נפרד מהאסטרטגיה

האיראנית, שתכליתה להשיג השפעה אזורית בסוריה ובאזור כולו באמצעות הפעלת עושי דברה. אין זה חדש, שאיראן מפעילה מניפולציות, תעמולה וערעור יציבות דרך ארגונים סוריים מקומיים, אולם מטרת העל שלה הייתה ונותרה להעמיק את אחיזתה בסוריה. באופן אירוני, פעולות ישראל במסגרת מדיניותה הנוכחית עשויות לשרת את הנרטיב האיראני: ישראל מיהרה להאשים את האסלאמיסטים המזוהים עם ארגון HTS בטבח נגד העלווים והנוצרים במארס 2025, אולם המציאות בשטח הייתה יותר מורכבת וניואנסית, ואף צד לא היה חף לחלוטין מאשמה. התברר כי איראן היתה מעורבת בהצתת האלימות, כחלק [מניסיונה](#) להרחיב את השפעתה בסוריה ולערער את יציבותה.

יתר על כן, המשך פעילות צה"ל בדרום סוריה סיפק לאיראן תירוץ נוח לקרוא לחידוש "ההתנגדות" נגד ישראל משטח סוריה. מנהיג איראן, עלי ח'אמנהאי, [הצהיר בסוף דצמבר 2024](#), כי אין ספק שהצעירים הסורים האמיצים יוציאו את "הציונים" מסוריה. מפקד משמרות המהפכה חוסיין סלאמי [אמר כי](#) המצב שבו "הציונים" יכולים להשקיף לתוך הבתים של דמשק בעין בלתי מזוינת הוא בלתי נסבל, וכי הם ישלמו מחיר כבד וייקברו באדמת סוריה. מזכיר "המועצה העליונה לביטחון לאומי" עלי אכבר אחמדיאן אמר בפגישה עם שר החוץ העומאני, בדר אלו סעידי, שעם כיבוש אדמות סוריה בידי ישראל, נולדה ["התנגדות חדשה"](#), שתבוא לידי ביטוי בשנים הקרובות.

פוטנציאל להסלמה בין ישראל לטורקיה

הגורם הדחוף והמכריע ביותר במשוואה הוא כנראה טורקיה, מדינה חברה בנאט"ו המנהלת מערכת יחסים מורכבת עם ישראל. פרוץ המלחמה בעזה ב-2023 החריף את המתיחות בין טורקיה לישראל, ושם קץ לתקופה קצרה של פיוס בין שתי המדינות.

קריסת משטרו של אסד אפשרה לאנקרה להרחיב את השפעתה בסוריה באמצעות מינוף יכולותיה הצבאיות למילוי החלל הריק שנותר לאחר נסיגת הכוחות הרוסים והאיראניים משטח המדינה. מאז דצמבר 2024, אנקרה ודמשק מנהלות משא ומתן על הסכם הגנה, שבמסגרתו תספק טורקיה כיסוי אווירי והגנה צבאית לממשלת סוריה החדשה. כחלק ממאמצים אלה, טורקיה מכוונת להשתלטות על בסיס חיל האוויר טיאס (T4) בסוריה, ומתכננת לפרוס שם מערכות הגנה אווירית.

ישראל רואה בנוכחות הצבאית הגוברת של טורקיה איום פוטנציאלי על חופש הפעולה שלה בסוריה. מאז דצמבר, צה"ל הגביר את תקיפותיו האוויריות על תשתיות צבאיות סוריות, לאחרונה תוך התמקדות בבסיסי חיל האוויר T4 ופלמירה, כשהוא פוגע במסלולי המראה ונכסים אסטרטגיים. תקיפות אלו נועדו לאותת שישראל לא תסבול פעולות טורקיות, שעלולות לפגוע בחופש הפעולה האווירי של ישראל. עם זאת, עדיין לא ברור האם תקיפות אלו ירתיעו את טורקיה; וייתכן שלכל היותר הן יביאו לעיכובים טקטיים. יתר על כן, הן מגבירות את הסיכון להתדרדרות נוספת ביחסי ישראל-טורקיה, וכבר [הביא את נציגיהן של שתי המדינות להיפגש](#)

[באזרבייג'ן](#) כדי לדון במנגנון לפתרון עימותים. יתרה מכך, א-שרע עצמו מהסס [להתיישר באופן מלא עם האינטרס הטורקי](#) משום שאינו מעוניין להפוך את סוריה למדינת חסות של טורקיה. הגורמים האחרים שעמם הוא שומר על קשר הם ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. כך או כך, ייתכן שהמהלכים האחרונים של ישראל מקרבים אותו לארדואן.

לטורקיה היסטוריה של מדיניות עוינת כלפי ישראל, אולם תפקידה האסטרטגי שונה מזה של איראן. למרות התנגדותה למדיניות הישראלית בתחומים מסוימים, טורקיה לא צפויה להפוך לאויבת מרה של ישראל וזאת בשל גישתה הפרגמטית, חברותה בנאט"ו, יחסיה עם ארצות הברית וכלל האינטרסים האסטרטגיים שלה באזור.

מהסלמה למעורבות חיונית ולשיתוף פעולה עם דמשק

הדגש המתמשך של ישראל על נוכחות צבאית, תקיפות אוויריות והגנה על מיעוטים בסוריה, עלול לחזק את הפיצול במדינה ולהחליש את הממשל המרכזי בדמשק. באופן אירוני, מגמה זו עולה בקנה אחד עם האינטרסים של איראן, שכן איראן מפיקה תועלת מהיעדר ריבונות מרכזית בסוריה. לאחר שאיבדה חלק ניכר מהשפעתה בסוריה, איראן מבקשת להשיג ערוצי השפעה חדשים במדינה, המסתמכים על נאמניה לשעבר וכן על שרידי רשתות הפרוקסי שלה, והיא מתחרה למעשה בישראל על אותם קהלים. בנוסף לפעילותה החתרנית של איראן, סוריה מפוצלת היא קרקע פורייה לשגשוג של עוד גורמים רדיקליים, דוגמת דאע"ש, אל-קאעדה או חמאס – שנכון לעכשיו, את כולם מדכא המשטר הסורי החדש.

טענה נוספת נגד מדיניותה הנוכחית של ישראל היא היותה סותרת עיקרון מרכזי המשותף לישראל ולארצות הברית: הצורך לחזק את הממשלות המרכזיות במדינות ערביות שברירות, כדי שיוכלו להתמודד טוב יותר עם גורמים לא-מדינתיים שאיראן כה מיטיבה לנצל להרחבת השפעתה, בעיקר בלבנון (דרך חיזבאללה) ובעיראק (דרך מיליציות שיעיות פרו-איראניות). במצב הנוכחי נוצר פרדוקס: בלבנון ישראל דוגלת בחיזוק הממשל המרכזי כדי להחליש את חיזבאללה, ובעיראק ארצות הברית פועלת לשילוב מיליציות שיעיות בכוחות הביטחון הרשמיים כדי לצמצם את עצמאותן ולרסן את השפעתה של איראן, אולם בסוריה, ישראל היא זו שפועלת ביוזמתה לערער את השלטון המרכזי. ישראל אולי תיהנה מחופש פעולה גדול יותר במדינה מפוצלת ללא ממשלה חזקה, אולם בה בעת היא תיאלץ להתמודד עם ריבוי איזמים, שידרשו ממנה השקעה רבה יותר של משאבים ותשומת לב, עד כדי סכנת הסתבכות בזירה (נוספת).

אפשר לחשוב על דרך חלופית, כזו שתשרת טוב יותר את האינטרסים ארוכי הטווח של ישראל: במקום להתמקד בהעמקת חוסר היציבות בסוריה, ישראל יכולה לנצל את הצלחותיה הצבאיות האחרונות נגד איראן, חיזבאללה וחמאס, ולאמץ אסטרטגיה בונה יותר. לאחר שהוכיחה את עוצמתה הצבאית, לישראל יש הזדמנות לשנות גישה ולקיים דיאלוג שונה עם ממשלת סוריה החדשה.

למרות שעתידה של סוריה עדיין מעורפל, על ישראל לנקוט צעדים פרואקטיביים כדי להפחית את הסיכון להסלמה, ולחתור לגיבוש שורת הבנות והסכמים עם הממשל הסורי, החל בהסדרי הביטחון בגבולות, עד לאפשרות לתחומי שיתוף פעולה רחבים יותר. אשר לטורקיה, מעניין לחשוב כיצד דמשק (שנחשבה זה מכבר לציר מרכזי בסכסוך) עשויה להפוך לזירה פוטנציאלית לשיתוף פעולה ישראלי-טורקי. בהתחשב בכך ששתי המדינות מתמודדות עם חששות ביטחוניים משותפים בנוגע להשפעתה של איראן, אם שתי המדינות ישכילו להתגבר על הסכסוך הנוכחי ביניהן ולבסס מסגרת הבנות משותפת, שיתוף הפעולה עשוי להתפתח מעבר למנגנון בסיסי לפתרון סכסוכים. כך למשל, ניתן יהיה לכלול בו הגבלות על פריסת מערכות הגנה אווירית טורקיות בסוריה, שעלולות להוות איום על ישראל. מהלך כזה עשוי לפתוח את הדלת לדיאלוג ולמאמצים משותפים לייצב את סוריה ולהילחם בגורמים קיצוניים, שהם אינטרס של ישראל וטורקיה כאחד.

מסגרת הבנות יציבה, הנתמכת על ידי ארצות הברית ומתואמת עם טורקיה, תוכל לשלב הרתעה צבאית עם צעדים דיפלומטיים והומניטריים. גישה זו תאפשר נסיגה ישראלית זהירה ובטוחה, בכפוף לעליית כוח אחראי ובעל יכולת בצד הסורי, עם תיאום משופר עם ישראל. צעדים חיוביים מצד המשטר החדש יוכלו בתורם לזכות בהכרה ובמחווות הדדיות זהירות מצד ישראל.

ישראל חולקת עם ירדן, מצרים, איחוד האמירויות וערב הסעודית אינטרסים משותפים בייצוב סוריה, בהפחתת הסיכון להקצנה אסלאמיסטית נוספת, במאבק בהתבססות איראנית ובהגבלת ההשפעה הטורקית. אחת הדרכים המבטיחות לשיתוף פעולה היא שיקום סוריה. בתיאום עם מדינות המפרץ, ישראל תוכל לקדם פרויקטים משותפים של תשתיות, כגון יוזמות מים וחקלאות, בין אם באמצעות מימון סיוע ובין אם באמצעות טכנולוגיה ומומחיות ישראליות. שיתוף פעולה כזה לא רק יתמוך בהתאוששותה של סוריה, אלא גם יחזק את תפקידה של ישראל כשחקן אזורי בונה. יכולתה של ישראל לנווט את האיזון העדין (ביחד עם תמיכת גורמים אזוריים), תהיה המפתח לעיצוב עתידה של סוריה באופן שיועיל למזרח התיכון הרחב.

בטווח הארוך, האינטרסים הביטחוניים של ישראל עשויים לזכות במענה המיטבי באמצעות יצירת תלות הדדית בונה, דהיינו איזון של מדיניות הביטחון עם הזדמנויות כלכליות ומעורבות שותפים אזוריים בייצוב סוריה. סוריה מאוחדת, המבוססת על מודל שיתוף כוח מתפקד (פחות תלויה באיראן ובעלת ברית של מדינות ערב המתונות) תחזק את היציבות האזורית ותפחית את האיום על גבולה הצפוני של ישראל. ראוי לציין כאן כי במהלך ביקורם הראשון של מחוקקים אמריקאים בסוריה מאז נפילת אסד, [אמר הנשיא א-שרע](#) לחבר הקונגרס קורי מילס כי סוריה תהיה מוכנה להצטרף להסכמי אברהם "בתנאים הנכונים".

המעורבות של ישראל והקהילה הבינלאומית עם המשטר הסורי צריכה להתנהל בזהירות, תוך הבטחה שכל הכרה וסיוע יהיו הדרגתיים ומוותנים בהתחייבויות ברורות. מעבר לטיפול בסוגיות

ביטחון הגבולות, על גישה כזו לשאוף לחסום את ההתבססות המחודשת של איראן וחיזבאללה, להרחיק משטח סוריה לוחמים זרים, לפרק יכולות כימיות, ולקדם רפורמות פוליטיות אמיתיות, ובכלל זה ייצוג פוליטי נרחב וכיבוד זכויות מיעוטים.

לאחר שייבנה אמון מספק, ישראל תוכל לנצל זאת לקידום תהליך נורמליזציה עם סוריה, שראשיתו בהסכמי ביטחון ושיתוף פעולה. נורמליזציה תסייע להפחית את הסיכון להתעוררות אסלאמיסטית מחודשת, תחליש את אחיזתה של איראן באזור ותעודד יציבות אזורית.

* המחברים מבקשים להודות לאמל חייק על עזרתו רבת הערך בהכנת מאמר זה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט